

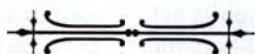
stabilizáltak, amelyek folyamatosan rombolják az alkotmányos berendezkedés iránti bizalmat.

A társadalom normakövetési hajlandósága és a demokratikus értékek támogatottsága addig nem változhat, ameddig a jogállam intézményes váza nem lesz

képes bizonyítani, hogy érdemes a bizalomra. Egyelőre ördögi körben vagyunk.

¹ <http://pewglobal.org>

² <http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult>

Mirwais Janan

A rendszerváltás vesztesei és társadalmi kirekesztődés Magyarországon

*Gönczöl Katalin, Darvas Ágnes és
Köles Sándor kerekasztal-beszélgetése*

Gönczöl Katalin (Kriminológiai Tanszék), Darvas Ágnes szociológus és gyermekszegénység-kutató (ELTE TáTK) és Köles Sándor szociológus (a Demokratikus Átalakulás Intézet igazgató-helyettese) kerekasztal-beszélgetésén a rendszerváltás veszteseiről volt szó, benne a gyermekszegénységről, a mélyszegénységről és az elszegényedésről. Bemutatták, hogy mi a különbség a szegénység és a kirekesztődés között, és hogy melyek a legveszélyeztetettebb társadalmi csoportok. A beszélgetés résztvevői külön foglalkoztak azzal, hogyan hat a „lecsúszástól félők” biztonságteremtésére irányuló igénye a társadalompolitika alakítására.

I. Szegénység és peremre szorulás

A programot Gönczöl Katalin bevezetője nyitotta, aki már az elején kiemelte, hogy a jóléti társadalmakban a szegénységet gettósodásnak hívják, míg a szocializmusban ez a meghatározás a hátrányos helyzetűeknek felelt meg. Gyakorlatilag ez utóbbi elnevezés egészen 1990–1991-ig megállta a helyét, ám az új gazdasági rend kialakulásával a hatalom és a társadalom ráeszmélt, hogy nem csupán társadalomkutatási, szociológiai kérdéssről beszélünk, de a kérdéskört nagyon súlyos gazdasági szemszögből is vizsgálnunk kell. Nyitóbeszédében Ferge Zsuzsa tanulmányára hivatkozva Gönczöl Katalin elmondta: maga a válság és a válságtünet, így együttesen fölgyorsítja a kirekesztést, amelynek súlyos kulturális és gazdasági következményei voltak, vannak és lesznek. Ezek a következmények a szociológia és a politológia alaptéziseiből

kiindulva politikai viszályokat, konfliktusokat is gerjeszhetnek, ami pedig újabb peremre szoruláshoz, marginalizálódáshoz vezet. Ez a fajta marginalizálódás a magyar társadalomban mindig is halmozottan volt jelen, de az igazi gond, hogy fokozatosan halmozódik.

Jogászként szólt egy 1998. évi európai uniós ajánlásról, amely szerint a kirekesztettség, az emberi méltóság és az alapvető jogok megsértése a demokratikus alapértékeket is veszélyezteti. Ha ettől el is tekintünk, mondta Gönczöl Katalin, egyfajta nemzedéki, nemzeti és szociális konfliktusról mindenképpen szót kell ejtenünk. Egy újabb szociológiai kutatásra utalva megemlítette Polányi Károly 1948-as tanulmányát, amely szerint a szegénység önmagában nem katasztrófa, és önmagában nem megoldatlan, a halálos sérülésnek az számít, ha a kötelek elszakadnak. Újabb tudományos dolgozatra hivatkozott, mikor Baumann 1997-es tétéleit vázolta a hallgatóságnak, amelyeket úgy foglalt össze, hogy a szegénység és a peremre szorulás fő tünetjegyei a szükségletek azonnali kielégítésének igénye, a közösségvállalás és szolidaritás leértékelődése, a kötelességteljesítés csökkenése és a kötelességtudat enyhülése. Ami korábban érzelmi kielégítés volt, mára szükséglet-kielégítéssé vált. A legveszélyesebb a szabadság, a kockázat és a biztonság hiánya, hiszen a kirekesztettnek tulajdonképpen nincs mit veszítenie – tette hozzá megjegyzésként még Gönczöl Katalin.

II. A gyermekszegénység Magyarországon

Darvas Ágnesnek, a Magyar Tudományos Akadémia gyermekszegénység elleni kutatócsoportja vezetőjének kezdőmondatai szerint nem az a gond, hogy valaki időszakosan rossz helyzetbe kerül, az igazi nagy gond az, amikor ezek a helyzetek tartóssá válnak. Elmondása és kutatásai szerint a gyermekek ebből a szempontból is különleges helyzetben vannak, hiszen, ahogy fogalmazott, a „gyermekkor örökké tart”. Bár kis országról van szó, mégis nagyon nagyfokú területi és anyagi egyenlőtlenségekről beszélhetünk. A hátrányos kistérségek gyakorlatilag füzérek alkotnak, ahol a legnagyobb gond – jogi, gazdasági és szociológiai szempontból egyaránt – a jövőtlenség.

A gyermekszegénység-kutatás adatai szerint a következőket láthatjuk Magyarországon: a tizenhét éves életkor alatt a szegény gyerekek negyvennyolc százaléka olyan családban él, ahol nincs foglalkoztatott felnőtt. Az ilyen háztartások harminc százaléka az alapszegély

szintjén él; a mai Magyarországon az alapsegély 28.700 forint. Darvas Ágnes szavai szerint nem arról van szó, hogy nem akarnak dolgozni, hanem az, hogy nem tudnak, s ez a fő gond. A rendszerváltás után mindenhol tapasztalható volt a felpezsdülés (oktatás és ellátórendszerek), de ebből jelentős mértékben kimaradtak a hátrányos helyzetű gyermekek. Példákat is felsorolt: az ilyen kistérségekben a védőnői állások betöltetlenek, mert elláthatatlanok, az iskolákban hiányoznak a napközis szolgáltatások, a délutáni foglalkozások, sok esetben az iskolák nehéz anyagi helyzete döntő fontosságú. Az ilyen szolgáltatáshiányok pedig újratermelik az egyenlőtlenségeket.

III. A romák helyzetéről

Köles Sándor először a Demokratikus Átalakulásért Intézetéről beszélt, amely öt éve alakult, és a demokratikus átmenet tapasztalatait hivatott megosztani az éppen átalakuló nemzetekkel. Az általános bevezető, a peremre szorulás, a gyermekszegénység elleni harc felvázolása után Köles Sándor a romák helyzetéről beszélt, ami megfogalmazása szerint leginkább a kirekesztettség állapotában van. Szociológusként tapasztalja és kutatja a romák magyarországi helyzetét is. A romák helyzeténél a gond fő gyökere a történelmi dimenzió, azaz az elmúlt politikai rendszerek tevékenysége vagy éppen télenkedése. Ugyancsak szólni kell a területi és a szociális dimenzióról, amelyek ütközésénél találkozhatunk az elkülönítés, a szegregáció kérdéskörével, annak megjelenésével, egyre fokozódó terjedésével.

A harmadik kiindulópont pedig a demokráciák törekvésége; ahogy a beszélgetés alatt Köles Sándor

elmondta, e témakörbe sorolandók a demagógia, a frusztráltság, az elitek rendszerváltása hamis vagy éppen odavágó tévképzete. Az egyik legfőbb gond mégis a közösségvállalás hiánya és a civil társadalom gyöngesége. Példának hozta fel a rengeteg nem-kormányzati társadalmi szervezetet, de állítása szerint a civil társadalom rendkívül legyöngült a rendszerváltás óta, ennek megerősítése pedig kulcsfontosságú kérdés.

Ugyancsak javaslatként fogalmazódott meg egy társadalmi segítési (animációs) folyamat elindítása, melyet egy piramisrendszerben a következőképpen lehet fölvezetni: pénz, tájékoztatás (információ), tudás, együttműködés, bizalom és önbizalom. Köles Sándor szerint nem az elejéről kell kezdenünk az építkezést, hanem az önbizalom és a bizalom erősítésével. Ha az elsővel kezdünk, újból ráerősítünk az egyébként is szegényellenes hangulatra, ahol a társadalom bizonyos rétegei bűnbakot keresnek, és miután megtalálták, ellenségképet gyártanak. Természetesen az alulról építkezés hosszadalmasabb, ám véleménye szerint sokkal célravezetőbb; ezekhez azonban intézményrendszerek, illetve a közösségi élet és lét megszervezése szükséges.

Az előadások után a kerekasztal-beszélgetés résztvevői sort kerítettek egy-egy rövidebb megjegyzés hozzáfűzésére egymás gondolataihoz. Darvas Ágnes véleménye szerint például a muskátli nem sokat ér az iskolában, amíg például nincs ott pedagógus, illetve nincs az iskolába vezető út. Gönczöl Katalin hozzátette: a helyzet nem javul, ha száz százalékra emelik a családi pótlékot, mert mindig alkalmazkodni kell a helyi viszonyokhoz. Az előadók végül a remény jegyében búcsúztak a hallgatóságtól.

1989 a változás éve volt az ország, sőt, egész Európa számára. Valami új kezdődött, valami más, amit egy jobb életbe, egy igazságosabb, tisztább, okosabb világba vetett hit vezérelt. A mai egyetemisták – köztük én is – ekkor még a politikai változások helyett inkább az óvodában tapasztalt változásokkal voltak elfoglalva: a buta fakockák helyett igazi legómasolat, zsírkréta helyett színes ceruza és vízfesték, és az örökké gyűlölt kék köpenyt is átadtuk a múltnak. Mi így emlékszünk a rendszerváltásra. Hogy a Rózsaszín csoporton túli világban mi is történt, azt már nekünk is úgy mesélik a szüleink, a nagyszüleink, az idősebbek.

Húsz évvel rendszerváltás után – az emlékezésen túl – időszerű feltenni a temérdek kérdést. Ám húsz évvel a rendszerváltás után a kérdések már nem úgy merülnek fel, mint öt vagy tíz évvel később, hiszen felnőtt egy nemzedék, amely újvizsgálja és újrakérdezi a múltat. A mi nemzedékünk már nem „*abban a rendszerben*” szocializálódott, hanem egy azt követő, „*más*” korszakban. Legalább is így mondják azok, akik mindkét rendszert ismerik: meg kell különböztetnünk, el kell

Párkányi Eszter

Valami ismeretlen

Karádi Éva és Karácsony András kerekasztal-beszélgetése 1989-ről

határolnunk a múltat és a jelent. A határ pedig a rendszerváltás volt, azóta folyamatosan jelen van. Innen már csak a jövőbe vezet az út, de még nem tudjuk, merre induljunk el.

A múlt segítségére van szükségünk, itt az ideje hát, hogy feltegyük a kérdéseket. Meg kell tudnunk, hogy mit jelent a „rég rendszer” fogalma, sokkal inkább az emberi sorsok tapasztalata alapján, mint a tankönyvek szemszögéből vizsgálva, meg kell értenünk, hogy miért történt meg a rendszerváltás, és mely célok vezették,